

КШЕ (24к)
В-48

В. ВИННИЧЕНКО

МАЛЕНЬКА РИСОЧКА

№ 25

ЦІНА 5 коп.

№ 25

КРАТКИЙ ПАСПОРТ КНИЖИ

№№ 116(2-4к); 1548 ВМЕ. № 2451018

АВТОР Висеницкий В.

ИЗДАНИЕ Маленькая раскопка

МЕСТО, ГОД ИЗДАНИЯ Х., 1971

Кол-во стр. 31, 1с.

—¹— ОТД. ЛЕСОВ _____

—²— ЦЕНТРОСТРОИТ _____

—³— КОРП _____

—⁴— СХОМ _____

Том _____ ЧАСТЬ _____ ВМЕ. _____

КОПИЮЩИЕ _____

Примечание: 17.10.90г Молд.

МАЛЕНЬКА РИСОЧКА

(Виривок з споминів)

Так. От тепер уже кінець!

Живжикуватий ротмистр подув на мій підпис, задоволено потер руки й звернувся до двох жандарів, що стояли біля порогу.

— В камеру для арештованих!

І хитнув на мене головою. А салдатам коротко кинув:

— Ви можете йти.

Салдатики хапливо покрутились наліво кругом і, не глянувши на мене, поспішно вийшли. Яке їм діло до мене? Вони своє зробили, у „старшого“ є „бумага“ за обшлагом рукава, арештант не втік, начальство ще, диви, „благодарность“ скаже. Раз-два! Весело затупотіли їхні ноги у сінях. А мене двоє жандарів повели через усю станцію в камеру. На пероні було пусто, тільки заклопотано і прудко ходив якийсь панок в жовтих черевиках. В тім панку не було нічого особливого, але, глянувши на його, я

почув, як мені по тілі ознобом пройшла туга. Я почув, що мені, дійсно, кінець. Нічого надзвичайного не було в тім панку, але він був схожий на одного „сватка“ зі Львова. А „сваток“ той теж нічого визначного не мав у собі, він колись позичив у мене двадцять корон і завжди якось непомітно умів зникнути з моїх очей.

Але тут на пероні, між двох жандарів, я раптом почув, який любий, який близький став мені „сваток“. Як зворушливо мило він позичав тоді у мене двадцять корон і присягався, що на другий день—„пункт!“—принесе мені їх! О, як би я хотів мати спромогу що-дня позичати йому по двадцять, по сорок, по сто корон. Я б навіть не ходив у ту кав'ярню, де він за ті гроші пив би свою каву з „тістечками“.

— Не останавлюватьця! Не останавлюватьця!

Жандар навіть злегка підпихнув мене.

То правда, чого зупинятись? Прощай, мій любий alter-сватку в жовтих черевиках!

По рельсах ходила чорна курка з обвислим червоним гребінем. Вона собі спокійнісінько, немов на затишному смітнику, ходила між рельсами, щось збирала. Дурна курка.

Смішна, глупа курка, як би я хотів бути на твоєму місці!

— Не останавлюватьця, вам говоритьця. Що там любопитного такого?

Справді, що там „любопитного“ в тому, як по рельсах вільно, неначе бавлячись, бігає паровоз? Або в тій далекій смужці лісу на обрію? Якась Галичина, країна визиску, насильства й нужди.

Швидче в камеру!

— Направо!—підказав мені ззаду той же жандар, а другий швиденько випередив мене і озирнувся.

Але я зупинився ще раз. Мені хотілось подивитись на небо. В йому нічого не могло бути „любопитного“, я це знав, але все-таки хотілось глянути, яке то воно синє, та чисте, та глибоке.

І не довелось: озирнувшись, я вступив очима як раз в лице заднього жандара. Воно дивилось на мене з таким виразом, що я проти волі мусів зупинитися на йому.

Ось давно вже поділила нас слояста стіна часу, багато в мозговій фотографії перебувало всяких облич, а те лице, на порозі дверей, так і стоїть мені перед очима, немов живе. Виразно бачу трохи підняту верхню губу і рідкі, великі зуби. Борода посмикана,

чорна, з сивиною на кінцях. Ніс придавлений, широкий. Але головне очі. Маленькі, калмицькі, заглиблені, вони на мене дивились з таким чуттям, з яким може дивитись, наприклад, селянин, піймавши злодія в коморі й ведучи його на розправу.

— Просим покорніше!—повів він, пам'ятаю, рукою на сходи, що вели кудись угору.

Іронія не з веселих!

— Степанюк, іди вперед!

Степанюк мовчки хитнув мені білявим, змученим лицем і пішов по сходах.

А за мною важко затупали ноги „калмика“. Симпатична фігура!

Та й місце, куди вони мене вели, цілком пасувало до мого начальства. Брудні, понурі сходи, сірі казенні стіни. Що дивного буде, як ми раптом опинимось перед якоюсь ямою, куди вони мене й запросять плигнути вниз головою або як я собі вже сам схочу.

Та й то ще добре. А як „калмик“ почне по шматочку мене туди спроважувати,— одріже руку й кине; потім другу—й знов кине, так до кінця. А як одрізатиме голову,— з жалю зідхне, що так хутко кінчився я.

У всякому разі, судячи по очах, настрій „калмика“ був відповідний до того.

— Ключ єсть? Одмикай.

Яма не яма, а... щось, може, й оригіналь-
ніше за яму.

Перш усього на мене війнув дух „параші“,
цвілі салдацького хліба, теплий густий дух,
як вода в стоячому ставку у спеку.

А коли я, підпихнутий „калмиком“, вві-
йшов в середину, то аж тоді вже почув, що
ось де справжній кінець. Тут уже не могло
бути ніякого сумніву!

В сій... ямі не було кутків. Вона була вся
кругла, як баня на церкві, як шапка, якою
накрили молоденького горобчика. Вікон та-
кож не було, тільки внизу під столом була
дірка схожа на скибку коло мутного світла.
Та дірка виходила, як я потім довідався,
на перон і якраз під покрівлю його. Спра-
ва—ліжко, над діркою стіл, проти ліжка ка-
напа, коло дверей „параша“. Усе.

— Так...—сказав я і сів на ліжко.

Що ж далі?

Жандари для чогось зазирнули під стіл,
канапу, ліжко, пошепотіли між собою, і
„калмик“ вийшов. Степанюк лишився. По-
зіхнувши, він скинув кашкета, обережно
поклав його на канапу, а сам сів поруч з ним.

Я сидів і наче ще чогось чекав. Не може ж
бути, щоб отсим усе й скінчилось. Для чо-
гось же мене підстерегали, ловили, в'язали?

Для чогось же хвилювались вони, дивились на мене очима, повними ненависти?

— Мене довго тут держатимуть?— спитав я Степанюка.

— До надлежного розпорядження,—зідхнув і гикнув Степанюк. (Він усе зідхав, гикав і понуро задумувався).

— А коли ж то розпорядження буде?

— Со временем...

Арештований, яко галичанин, я повинен був не зрозуміти, що він сказав.

— Що то значить „со временем“? Я поросійському не розумію.

— Када нада, говорю, тада й розпорядця... От то і значить...

Він знов гикнув.

— Ви, часом, не з дохтуров?—спитав він несподівано.

— А що таке?

— Та от страдаю желудком... Гикавка і зморює так, що просто пропадай... Ссе день і ніч у желудку...

Ах, бідний хлопе! Мене теж ссало, тільки не в желудку, а в грудях. І теж, мабуть, буде й день і ніч ссати.

— Ні, я не з дохтурів...—сказав я і встав. Кругла шапка гнітила мене, мені було тоскно, душно.

— А іншої камери немає тут?

Жандар мовчки покрутив головою,—він був зайнятий своїм ссанням в желудку.

Так. Що ж робити?

На столі стояла величезна карафка з водою і шклянка. Я налив води, випив. А далі?

— Слухайте, може б ви мені принесли книжок і лампу?

— Не помагається книжок...—глухо одповів жандар.

І знов, яко галичанин, я не зрозумів його.

— Що то єсть „не помагається“.

— Ото, що сядьте та сидіть.

Він змінив позу, витягнув ноги і схилив голову набік. В ямі була напівтьма, але я бачив все-таки, що чоловікові погано.

Я замовк і знову сів на койку. Чути було, як чохкав і клацав колесами паровоз на станції, під вікнами хтось кричав і здалеку йому одповідали. На путі, мабуть, і досі ходить та сама курка, а хазяйка десь шука її. А шукаючи стрілася з сусідою й заговорила, мрійно поклавши руки під грудьми. На паровозі стоїть замацапурений машиніст й задумливо дивиться на курку.

Ясно, тепло, об вишаровані рельси розбивається пучками пекуче сліпляче сонце.

І се все поруч, за два кроки від нас, від сеї хмурої півтьми, від сього смороду, мене і гикаючого жандара!

Я знов устав і почав ходити. Але ходити було нігде: три кроки вперед, три назад. І неодмінно зачепиш за ноги жандара.

Але я все-таки ходив, уперто і тупо.

— Сядьте, господін...—тихо сказав, на-решті, жандар.

— Та що буду робити?

— Будете ходити собі, як Мінасов при-йде...

— Се сей, що... був з нами?

— Атож. Старший наш. Його зміна буде... От і будете ходити собі... А мені то в же-лудку оддається... Прошу вас...

Я сів. Так мого „калмика“, значить, звуть Мінасовим і він старший.

— А він мене не задушить, сей ваш стар-ший? Щось він дуже сердитий.

Жандар нічого не одповів, але мені зда-лося, ніби він посміхнувся.

— Га? То у вас як—„полагається“ чи ні?

Степанюк гикнув, підтягнув під себе ноги й з усиллям сказав:

— Не любить він вашого брата, то пра-вда... Не симпатичний здорово до вас...

Я в тому не сумнівався.

— Через що ж то так?

— Сина йому спортили... Як саме?.. —
А так... В революцію заманили... Хороший
такий був парнюга і спортили. Вдарився в
книжки, розговори всякі... Все по вашій
часті, значить. Ну, й за... ох, смокче ж як,
прости господи!.. ху!—та й запраторили
хлопця у холодні края... Сам батько ста-
рався. Служака верний, то правда... Ну, з
того времені, як попаде кого з вас, уже
звиняйте, мармаладом не вгощає...

Степанюк помалу вийняв з кешені папірчик,
розгорнув його, висипав собі в рот якийсь
порошок і запив водою.

А я думав про спорченого сина і старан-
ного батька. Приємний буде мені компаньон
під сею шапкою!

— А коли черга Мінасова?

— Ввечері, в шесть часов.

* * *

Дійсно, о шостій почувся стук у двері.
Прийшов Мінасов. У нас уже горіла лям-
почка, хоч я ще бачив крізь дірку на рель-
сах блискучі смуги червоного сонця.

Мінасов, як ввійшов, зараз же пильно й
уважно оглядів мене, немов хотів сказати:
„а ну, який ти єсть, дай роздивитися“.

Мабуть, я йому вподобався, бо він задоволено потер руки і повернувся до Степанюка. Щось пошепотівши тому на вухо, він голосно сказав:

— Та не спізняйся... Ну, іди.

Степанюк вийшов. Мінасов знов потер руки, але ще з більшим смаком повернувся до мене і мовчки, хитро підморгнув. Немов ми лишились сами для якоїсь таємної спільної справи, про яку раніше умовились.

Признаюсь, мені неприємно йокнуло в грудях од сього загадкового вступу.

Але я зробив досить удачну здивовану міну й сказав:

— Що таке? Чого ви моргаєте?

Мінасов задоволено засміявся, як людина, яку не так-то легко розгадати.

— Книжочки везли? Га?—з дружелюбним виглядом ступив він до мене.

Я хутко подивився на його руки,—ні ножа, ні револьвера немає. Але я все-таки міцніше уперся ногами в землю й задом об стіл і чекав.

— Ви чого так дивитесь на мене?—засміявся Мінасов.—Я чоловік смірний, я люблю революціонерів... Давно вже у нас їх не було, в сій хатинці. А хороша комнатка? Га? Хе-хе-хе!.. Один єврейчик тут сидів; так

йому так ловко було тут, що співать почав. Спервоначала трошки сердився... От так, як ви зараз, а потом почав співать. Їй-богу! Веселий такий став. І не довго був --- місяць чи півтора. А так спонравив сю комнатку, що й їхать не хотів. Та нада було... Од нас прямо в жовтенький домик поїхав... Хе-хе-хе! Знаєте, що то таке? У вас, австріяків, теж, мабуть, єсть... Як то по-малоросійськи сказать, щоб ви пойняли... Хата така велика, жовта, а там сидять сумашедші, чи як то по-малоросійськи... От не знаю... Сам я з малоросів, а от сього слова не знаю.

— П'яні, мабуть...—сказав я.

„Калмик“ гостро зиркнув на мене, але я дивився на його з таким простодушним інтересом і нерозумінням, що він аж з легкою досадою крутнув головою.

— А, ні! Які там п'яні... Ну, як називаються ті, що з ума, з розуму сходять?.. Скажені. Га? Такі, що верзуть, що попало?

— А-а! Ті, що з розуму сходять! Закохані?

Мінасов знов глянув на мене.

— Ви, паниченьку, чи дуже дурні, чи дуже... розумні? Га?

Я волів бути дурним і здивовано подивився на його.

— Та чому?

„Калмик“ не знав, що сказати. Ага, серденько, укусив? Ти, мабуть, ще й не знав, що глупота—найкращий панцир. Я непорозуміло дивився на „калмика“, а він мовчки шукав чогось на мойому лиці.

— Та так і не розумієте, що я кажу?— раптом спитав він.

— Ні, не розумію.

Він дрібно засміявся й легенько похльостав мене по плечі.

— Ну, то й не треба... Не треба, кажу... Хе-хе-хе!

І знов подивився на мене своїми маленькими, дуже блискучими очима.

Я програв. Ну, добре-ж! коли так, то ось-же й тобі.

— А й ваш синок у сій хатинці сидів?— теж з приємною посмішкою несподівано спитав я.

Жандарові моментально злетів сміх з лиця. Очі стали страшні—прозорі, гострі, він аж вирівнявся і зблід. Я почув, що в мені сильно забилося серце і, пам'ятаю, проти волі озирнувся круг себе. Крім карафки, на столі не було нічого підходящого.

— Ага, Степанюк уже сказав,— вмить майже спокійно муркнув жандар і, знов

посміхнувшись, додав: — у сій сидів, у сій самій! І синок мій тут сидів. Кланяйтесь, як стрінетесь. Тільки от та біда, що всі з сеї хатинки їдуть чогось у жовтий домик... Не знаю, чи приведе бог зустрітись вам... Не знаю...

Я мовчки посміхнувся. Але сей старий жандар десь немало бачив таких посмішок. О, чого він не бачив тут у сій „хатинці“!.. Чого тут не діялось!

— А у вас і часики є! — раптом сказав Мінасов, хитнувши мені на груди.

Я здивувався.

— А що-ж тут такого? То мій годинник. Ви на годинник показуєте?

— На годинник, на годинник... Не полагається... А ну, покажіть. Загранишний?

Я не розумів, до чого він хилить, але вийняв і показав. Се був дарунок одного мого приятеля, чорний, тонкий, як карбованець, годинник.

— Ловкі часики!.. Треба в контору забрати... Пожалуйте сюди...

Я поклав годинник у кешеню і спокійно сказав:

— Мені офіцер дозволив мати його при собі. Я ще не такий дурний, щоб таким способом дав себе ограбувати.

Я се сказав навмисне, мені цікаво було подивитись, що він зробить і що може зробити. А коли ударить,—тим краще, я не поїду в „жовтий домок“. І навіть скоса зміряв проміжуток між моєю рукою й карафкою.

Але Мінасов тільки засміявся.

— Гарячий який!.. — навіть задоволено сказав він. — Ну, носіть при собі, носіть... Як будете їхати в „жовтий домок“, сами подаруєте... Часики ловкі... У мене єсть синок, в сищиках, так йому подарочок би. Он любить такі вещички. Що? Не подаруєте? Хе-хе-хе!.. Подаруєте!..

Я одсунувсь до ліжка і ліг.

— Спатки схотілось? Ну спіть, спіть... — добродушно згодився жандар.

Я нічого йому не одповів і заплющив очі. До станції підходив поїзд. Койка моя дрібно трусілась підо мною, на пероні чувся гамір, біготня, крики. Можливо, що в сьому поїзді приїхав хто-небудь із своїх. Він має вигляд строгого, чепурного німця і солідно йде за носильщиком, який несе його міцний і дорогий куфер. Він і не знає, що над головою його лежить такий же „чужоземець“. А якби знав, то що?.. Через годину він летітиме туди, куди мене повезуть. А коли вони мене повезуть?

Я розплющив очі й подивився на жандара.

Він сидів проти мене на канапі й мовчки чудним поглядом дивився мені в лице.

Я знов заплющився. Цікаво, чи довго він так дивитиметься? І що він хоче тим дурним своїм поглядом добитись? Прошу, прошу,— дивись хоч всю ніч! Тільки чорта з два ти чогось доб'єшся від мене. Днів через три-чотирі мене одвезуть у Київ і твоє старе, чорне од злости серце так і не потішиться.

У Києві, розуміється, зараз у тюрму. „Женській уголовный коридоръ мужской корпусъ“ маленькі камери, спів вечірній, тужний, рідний; обличчя в „вовчках“, дорогі та близькі.

Я знов зирнув на „калмика“. Він так само не зводив з мене упертого, чудного погляду.

Що він мене гіпнотизує, чи що, старий катюга? Чого він хоче, стерво калмицьке?

А втім, прошу,—дивись, дивись!

Я посміхнувся. Посміхнувся і жандар, тягучою, тонкою і хитрою посмішкою.

І проти волі, з злістю, я почув, як по мені пройшов несвідомий, тоскно хвилюючий страх.

Що за легкодухість? Чого? Що він мені може зробити тим наївним поглядом? Хай собі дивиться. Спати!

Я рішуче повернувся до Мінасова спиною й постановив заснути. Я стомлений, мені треба спочинути і тоді я буду міцнішим, спокійнішим, я сміятимусь з злобного дідка.

Гомін на станції стих. Дзвеніло тільки на телеграфі та десь дуже далеко,—наче хтось калошами по паркету,—човгав паровоз.

Яка може бути година? Не більш семи-восьми. Тепер саме треба спати, в таку пору „він“ не посміє мені нічого зробити.

А як візьме та накриє мене чим-небудь, щоб не чути було мого крику і почне робити, що хоче? Од тої ненависти, божевільної, пекучої, що стоїть в його очах, усього можна сподіватись. Раз він рішив не спати всю ніч, сидіти не рухаючись і не зводити з мене очей,—сила ненависти „його“ мусить бути велика.

І тут же я помітив, що страшенно хочу спати. До сього часу не хотілось зовсім, а тепер так і мутило мозок.

Я й не зчувся, як заснув.

Скільки спав я, не знаю. Але, пам'ятаю, прокинувся не сам собою, а наче мене хтось тривожно і жалібно будив, наче скоїлось щось непоправиме коло мене й хтось ридав над тим.

Я хутко розплющив очі. І зараз же почув, як хтось позаду тихо схлипував і щось шепотів.

Я, зціпивши зуби й боячись зробити найменший шум, став помалу повертати голову. Серце мені билось з такою силою, що страшно було, чи не чути його стуку.

Ось кругла стеля з жовтим кружалком від лампи... Шепіт так само переривається старечим схлипуванням і чути:

По веліцей милості твоєї і по множеству щедрот твоїх... Яко раб... Прости і сохрани його...

Ліжко моє раптом рипнуло. Я замер в своїй позі з неприродно викрученою назад головою, але ждав, що буде.

Шепотіння на хвилину встигло і потім знову почулось:

— Взбранной воєводе победительная...

Я зробив рішучий рух і повернув голову зовсім назад.

— Хе-хе-хе-хе!.. — раптом розсипався по хаті насмішкуватий, злорадівний сміх. А прямо перед моїм лицем було лице Мінасова. Він стояв на колінях, спиною до мене, але з поверненою у мій бік головою.

Він сміявся, як чоловік, котрий ловко піддурих і радів з того в лице піддуреному.

— Розбудив я вас? Да? Хе-хе-хе! Молився, знаєте, та сокрушався о гріхах. Заплакав трошки. Думав, не почуєте, а ви почули. Дуже вже гірко плакав... За сина молився... хе-хе-хе!.. Звиніть, що побезпокоїв. Не буду більше, не буду... От устану даже, спіть спокійно, спіть...

Він устав і сів на канапу, сміючись та поглядаючи на мене. А мені здавалось, що він тим поглядом хоче дізнатись, чи я вірю його сміхові. І чим більше він бачив, що я не вірю, тим злобніші ставали його очі.

Я одвернувся й знову ліг так само. Але заснути я вже більше не міг. Спочатку від того, що мені було чогось сумно. Сумно та й годі. І сум той в'язався з недавнім шепотом і хлипанням. Чого? Що за сентиментальність ідіотська? Чи можна сумувати над сльозами крокодила, який жаліє, що втікла йому з пащі здобич? А ну, встань-бо та ще обніми його та приголуб і пожалій. А він тебе за се постарається швидче до „жовтого домику“ довести.

Але сум не відходив від мого ліжка. Навкруги стояла мертва тиша. Мабуть, була друга або третя година ночі, той час, коли навіть телеграфісти сплять, схиливши голови над апаратами.

Жандар не рушився. Я теж. Десь із тиші ночі долітали рівномірні згуки, то, певно, працював якийсь завод.

Жандар устав, підійшов до столу і дуже стукнув шклянкою об карафку.

Я швидко повернувся.

— Ах, звиніть, я знов розбудив вас... Нечаяно стукнув... Спіть, спіть...

А очі уперто й важко дивилися на мене.

Я зрозумів, що він уже не дасть мені спати. Дійсно, до самого ранку він то стукав шклянкою, то кашляв, чхав, ходив по хаті.

Спочатку я ворушився, але потім почав хропти. Він стука, а я хроплю. Але, здається, він не вірив моєму хропінню, бо частенько сміявся й прохав вибачення за шум.

О шостій рано прийшов Степанюк. Не повертаючись, я чув, як Мінасов показував на мене і щось шепотів.

* * *

Почався кошмарний, страшний час. Мінасов не давав мені вночі спати стуком. А вдень неодмінно що дві години заходив і теж будив ніби за якоюсь справою. Голова моя була весь час гаряча і тяжка, тіло боліло, а нерви, здавалось, були не в середині, а поверх мене, так що кожний

шорох боляче одбивався на них. Я ні про що не міг ні думати, ні згадувати, — єдине, що рятує ув'язнених. Мозок мій, здавалось мені, ставав усе меншим та меншим і от-от стулиться до одного страшного пункта. Тоді я пропав. Стулившись, він склеїться й тоді кінець всьому, все переплутається, змішається, забудеться, знищиться, — я поїду в „жовтий домік“.

А Мінасов що-ночи провадив своє діло. Він теж не спав. Бо коли б же міг те робити? Він був увесь жовтий з зеленявими смугами під надзвичайно хоробливо блискучими очима. Лице все обвисло й було вимучене.

Але він все з більшим і більшим задоволенням поглядав на мене, все з більшою веселістю запитував, як мені подобається життя у них.

Спочатку я пробував жалітись офіцерові, який допитував мене, але що той міг би зробити. Може то все робилось навіть з його згоди? Він же казав, що ось-ось мене повезуть звідци.

А повезуть! Я знаю, куди вони мене хочуть повезти. Але того не буде!

Я зціплював зуби й цілі дні та ночі сидів на ліжку в тяжкому дріманнях.

А Мінасов хіхікав і оповідав про тих, які були тут до мене, які так само, як і я, спочатку жалілись, лаялись, потім сиділи також на койці, поклавши голову на коліна. А далі раптом починали бігати по хаті. День-у-день, ніч-у-ніч усе бігали. І вже зовсім не хотіли спати.

От не хотіли та й годі! Навіть не дрімали ніколи. Усе бігали та щось пильно думали. А там одного дня або одної ночі,— як з ким!—починали говорити таке, що й мала дитина зрозуміла б, що то ні до чого. Деякі тихенько при сьому сміялись, а деякі лізли битись, кричали, рвали на собі волосся. А один був, який неодмінно хотів виколюпати собі пальцем око. Звичайно в такому стані їх уже не могли тримати тут,—станція не лікарня,—їх одвозили в „жовтий домок“.

Але були моменти, коли й я почував себе дужчим. Се бувало, звичайно, по півночі. Старий організм жандара не витримував, і він мимоволі засипав. А, чортове падло! Ні, ти не спатимеш!

Тоді я вже вставав, стукав ногами, карафкою, ходив по хаті і грюкав чим міг. І тоді в мене раптом прокидалось те, про що говорив мій кат. Я почував, що мені хотілось страшенно кричати. Не кликати на поміч,

не жалітись, а просто без ціли дико й люто заревти. Коли я схоплював в собі се бажання, я зараз із страхом сідав на ліжко й затихав. А Мінасов лукаво посміхавсь до мене спухлим від безсоння, страшним лицем.

І той сміх знов підносив мене.

— Я вам перешкоджаю спати?—голосно питав я, встаючи й ходячи по хаті.—Вибачайте, але я так виспався, що мушу трохи проходитись. На прохід у двір ви мене не пускаєте, одже я хоч по хаті. Чудесна хатинка і оригінальна в ній будова! Правда!

Жандарові злипались старі, змучені очі, але він хитав головою і старався хіхікати.

Хіхікай, хіхікай, побачимо, чия візьме! Він мене руйнував, але він же мені й надавав сил. Ненависть, як і любов, давно вже сказано,—рідні сестри і як одна, так і друга можуть щось дати. Я се побачив ясно тільки тоді. Моя ненависть була більша, ніж найжагучіша любов. Я чув кроки „калмика“, як він ще важко й по старечому вступав на сходи. Голос його я розпізнавав на пероні, коли він говорив до кого-небудь. На лице його я не міг дивитись без сладострасного болючого параксизму злости. Іноді годинами я сидів і чадно марив про те, як я наступаю йому на горло ногою й

з гидкого роздутого лиця його помалу видавлюється синій язик.

Я вже почав навіть скучати за ним, як він чогось довго удень не приходив.

І все те робилось мовчки й непомітно для чужого ока. Чи то мені так тільки здавалось? Та й кому б то було видно? Степанюкові? Він був зайнятий своїм желудком та, мабуть, і звик уже до таких історій. Офіцер? З ним ішла в мене комедія допитів, він знав тільки мої „показанія“.

А більше я ніяких людей не бачив.

Раз по півночі я ходив по „ямі“. Жандар спав. Як я ні стукав, як ні кашляв, він рішуче й безсило спав.

Я взяв шклянку й стукнув нею об карафку. Жандар тільки зробив невеличкий рух і ще дужче засопів носом. Голова його, як звичайно, лежала на поручні канапи, а руки стомлено звисли вздовж тіла.

А, стара гидото! Ти спиш? Ні, ти не спатимеш. Ми не спатимемо.

— Слухайте, вахмістре!—підійшов я до його і злегка штовхнув рукою в плече. Він повернувся, але прокинутись не міг.

От узять, схопить руками за горло і душить, душить до раювання, до крику щастя! А потім утікти...

І раптом я весь замер: та як я не подумав про се до сього часу! Утікти. Розуміється! Ключі від камери у його в кешені, задушить, витягнуть ключі, одімкнути й тихенько вийти на сходи, знов замкнувши двері. А там... Просто йти на пограничну лінію! Хай вбиває погранична сторожа, але ліпше смерть у чистім полі, під любовними зорями, в напруженню і щастю боротьби, ніж у „жовтому домику“.

Ні, душити неможна. Я був занадто слабкий. Він міг підняти крик і все пропало. Треба обдумати.

Я вже боявся його розбудити. Треба обдумати.

Я обережно ліг на ліжку і став міркувати. Зробити петлю, накинути йому на шию і зразу сильно затягнути. Але як закинути на шию? Голова лежить на поручні й не пустить до шиї. Я шарапну і йому затягне тільки ніс або рота.

— Хе-хе-хе! Не спиться?—раптом зачулось з канапи.

Я аж сів на ліжку. Невже він догадався?

Ні, по виразу лица нічого непомітно. Але лице вже не таке сонне. Е, се неможливо! Він буде висиплятися і не спатиме тоді, коли потрібно! Треба инакше!

І от почалась гарячкова потайна гра у мене. Я хотів його вимучити так, щоб він спав, як убитий. Я хотів підбадьорити його й для того удавав, що приходить мій кінець. Се, власне, мені не важко було робити, бо не знати, чи то був, дійсно, кінець, чи гра. Я, справді, вже не хотів зовсім спати. Цілий день я ходив по ямі, іноді навіть забуваючи, де я і чого хожу, чого хочу. Голова робилась все легшою, але вже не горіла, а палала. Часом мені здавалось, що в мене на плечах не голова, а великий язичок лямпі. І від сього мені було смішно й весело. Я говорив про се Степанюкові, а він пильно дивився на мене й гикав. А іноді зідхав і одвертався.

Мінасов же, дійсно, підбадьорювався й любовно поглядав на мене,—я давав йому велике задоволення. Він просто любувався мною й хіхікав, радісно, щасливо.

А я теж хіхікав про себе.

Я вже винайшов спосіб. Коли він засне, взяти карафку, розмахнутись зо всеї сили і гепнути його просто по виску. Смерть буде моментальна. Приємно було б розтягнути її, подивитись ще в наповнені предсмертним жахом паскудні очі, але... неможна, неварто ризкувати.

Треба тільки не пити в той день води, щоб карафка була повна. Правда, вона со-лідна, казенна, але все-таки, хто знає якої міцності жандарська голова.

Я постановив—сеї ночі. Сил більше не-має. Ще кілька днів і мені кінець.

Моя постанова надала моему вигляду, ма-буть, ще більше виразности, бо коли в той вечір прийшов на свою чергу Мінасов, він аж руки потер, дивлячись, як я крутився по хаті.

— Гуляєте? Га?—спитав він хриплим від втоми, але уважним і задоволеним голосом.

— Гуляю!—радісно відказав я, не ховаючи радості, а, навпаки, підкреслюючи.

І його моя радість ще більше потішила.

— Гуляйте, гуляйте. Головка як ваша? Горить?

— Горить!—щасливо засміявся я і, раптом зупинившись проти його, таємничо додав:

— Знаєте, я думаю, що мені хтось під-мінив голову на казан з киплячою кашею...

Се його страшенно заінтересувало.

— Та невже?—скрикнув він.—Як же то так сталося?

— А так. Я спав удень, а хтось прийшов і взяв тихенько мою голову, а мені начепив гарячий казан з кашею. І замість мозка,

тепер у мене сама гаряча каша... От штука!...
Ха-ха-ха...

— Ха-ха-ха!..

Ми обоє весело реготались і дивились одне на одного гарячими, хитрими й пильними очима.

Так ви собі тепер так і гуляєте з кашею?

— Так і гуляю. Раз-два! Раз-два!

І я почав марширувати по хаті. А Мінасов дивився за мною й щасливо сміявся.

Потім на мене раптом упала втома. Я сів і сперся головою об стіл.

— А ваша голова часом не спалить столу?—вмить заклопотано спитав жандар.

Я злякано підвівся й подивився на стіл. Ні, він був цілий.

— Не сідайте більше, ходіть,—порадив мені жандар.

— Ходити? Добре, я ходитиму.

І я почав ходити. Я ходив, співав, говорив усе, що мені приходило в голову, а Мінасов слухав, піддержував мене і непомітно для себе починав куняти. Голова його якось відразу, як перерізана на горлі, впадала на груди і він на хвилину засипав. Потім, пробуджений моїм стуком або криком, підводив її, слідкував за мною й знову засипав.

Годині о другій стало зовсім тихо на станції. Останній поїзд пішов, грюкнули останні двері під низом, замовк дзенькіт телеграфа, тиша ночі залила усі куточки. Тільки я ходив під кам'яною шапкою й з гарячою головою, з нелюдським напруженням вів свою останню справу.

Жандар уже спав, не чуючи нічого, ні стуку шклянки об карафку, ні топота моїх ніг, ні мого кликання. Рот йому роззявився і рідкі, злегка почорнілі зуби вишкірялись, як у здохлої собаки.

Я кілька разів зупинявся, брав карафку і робив пробу. Заносив руку високо над головою й прицілявся. Так, помилки не буде: карафка впаде якраз своїм масивним кінцем йому на висок. Тільки хрясне подла голова!..

Хай ще трохи, хай сон заволодіє цілковито станцією.

Сказати, що я думав в той час про волю, про те як і куди бігти, про те, що з того вийде,— я не можу. Нічого я не міг думати. Те все вийде само собою, мусить вийти.

Та, власне, і про се я не думав. Я нічого, краще сказати, не думав. Я знав тільки одне: ось я зараз візьму карафку, розмахнусь і станеться щось таке, що мусить статися.

Більше нічого. І тоді голова не буде гаряча, не буде страшних пароксизмів у грудях, не буде безсоння. Я буду спати, спати, спати. Я покладу голову на руку і спатиму, як в дитинстві, затишно й щасливо.

Жандар щось зі сна пробурмотів. Я зу-
линився й похолов: він виспитья і тоді не-
можна вже буде. Чого ж я хожу? Чого
чекаю?

і Я затих. Рука моя, як самотійна жива
стота, незалежно від мене, помалу й бе-
режно простягнулась до карафки. Простяг-
нулась і взяла, — не як звичайно беруть,
щоб налити води, а, вивернувшись, ніби намі-
рюючись лити воду з дна. Затичка трималася
міцно, але я старався все-таки тримати
карафку горизонтально, щоб не було силь-
ного напору води. Бо при одній пробі вода
вже випихнула затичку й розлилася по
підлозі.

Жандар знову ворухнувся, солодко по-
чмокав губами й засопів знову. Голову він
умостив ще краще для мене, немов спеці-
ально для сього й ворухився.

Я підняв карафку, весь дрижачи, ступив на
крок ближче й нахилився до сонного. Збли-
зька лице його було просто страшне, —
змучене, блідо-зелене. Але я впивався у

його й нахилився все ближче та ближче. Його дихання вже легким теплим духом доходило до мого лица.

І вмить... щось кинулось мені в очі. Пам'ятаю, зразу чогось в грудях пройшов страх, невідомо чого, сліпий безглуздий страх. І той страх якимсь побитом вискочив на мене з лица жандара!..

Я ще ближче нахилився, вдивляючись в його лице. Яка знайома шия, груба, мужицька, порізана глибокими зморшками! А брова... Ні, не брова, а очі... І не очі, а щось коло очей, якась рисочка, якась маленька рисочка, коло очей чи коло брови, чи на виску...

Я швидко одхилився: він схожий на батька! У тата так само випинався на брові маленький вихорчик!

Пам'ятаю, я з якимсь нерозумілим, містичним жахом одсунувсь. поставив карафку на стіл і розтеряно зупинився. Потім знов на шпиньках, страшно хвилюючись, підступив до жандара й нахилився, близько-близько. Вихорчик стирчав, дійсно стирчав! Я малим, сидячи у батька на руках, завжди старався пригладити сей чубчик до всеї брови та він не давався. А тато сміявся й, чогось трошки червоніючи, гаряче цілував мене.

І очі так само заплющені, маленькі та глибокі. І також змучені бували, і теж, бувало, кротка, тужна втома лежала на них і жалко було будить тата.

Я навшпиньки, боячись загомоніти, одійшов до свого ліжка й сів. Я чув, що я вже не можу взяти карафку й замахнутись ще раз. Через що,—я не знав і не думав. Я не міг думати: на мене раптом найшла надзвичайна, обезсилююча втома. Пам'ятаю, очам стало тепло, руки й ноги обм'якли, голова стала хилитись на бік. Я ліг і перший раз за весь час почув себе зручно й затишно на жорсткій койці. Тепло з очей пройшло в груди, в мозок. Чудний спокій, сумний, миротворчий найшов на мене, неначе я виконав щось дуже трудне й важне.

А через якусь хвилину непомітно прийшов давно забутий сон і я вперше в сій ямі заснув затишним, теплим, дитинячим сном.

* * *

Ми проспали до самого ранку. Нас розбудив Степанюк, який прийшов з наказом вести мене на поїзд,—прибула телеграма з Київу—везти мене негайно туди.

Мінасов був вражений: і тим, що ми спали, і телеграмою. Але ще більше він вразився,

коли я вийняв свого чорного годинника й, подаючи йому, без насмішки сказав:

Наге для вашого сина. Він любить такі вещички... Беріть, беріть!..

Не знаю, чи взяв він, чи ні, а я годинника поклав на стіл і хутко вийшов з камери.

—

